Silvija Banić Zadar, Nikole Šubića Zrinskog 7

PROGRAMI ZA OBRADU FOTOGRAFIJA KAO POMOĆ U ISTRAŽIVANJU I DOKUMENTACIJI: TEKSTIL NA PROCESIJSKOM SJENILU IZ SOLINA NA DUGOM OTOKU ANALIZIRAN NAKON RAČUNALNE RE-KOMPOZICIJE

Poznato je da su mnogi predmeti od tekstila, ne samo svjetovna odjeća nego i dijelovi misnog ruha, najčešće skrojeni od više fragmenata iste tkanine (ili više različitih tkanina), i to ne nužno tako da se pri izradi predmeta poštovalo usmjerenje raporta ili slijed uzorka. Kada se susretnemo s takvim predmetima, nastaju poteškoće pri njihovoj analizi, pa je i u njihovoj publikaciji teško ilustrirati opis ili analizu tkanine razumljivom reprodukcijom. U takvim slučajevima veliku pomoć, odnosno sjajne mogućnosti pri analizi i dokumentaciji, pružaju računalni programi za obradu digitalnih fotografija. Takve radnje ne moraju biti složene, odnosno najčešće ne zahtijevaju napredno informatičko i grafičko znanje ili sofisticirane programske pakete. Sasvim dobro mogu poslužiti jednostavno savladivi alati koje nalazimo u gotovo svakom softveru digitalnog fotoaparata ili čitača. Upotrebom osnovnih naredbi - rezanja, zrcaljenja i spajanja – mogu se postići ne odveć profesionalni, ali sasvim zadovoljavajući rezultati koji nam mogu uvelike pomoći pri iščitavanju inače zahtjevnog predmeta.

Pod pojmom *računalna re-kompozicija* podrazumijevam *virtualno* razdvajanje i razmještanje tekstilnih fragmenata koji su na određenom predmetu spojeni na način koji nam u većoj ili manjoj mjeri otežava tumačenje izvornog dekora tkanine. Treba pojasniti da nije riječ o *računalnoj rekonstrukciji* raporta, odnosno da se ne ulazi u pretpostavke o izgledu dijelova tekstila koji nedostaju, već se isključivo radi o re-kompoziciji zatečenih fragmenata. Pojasnimo to na dva manje složena primjerka misnog ruha. Prvi je misnica iz župne crkve Sv. Nikole na otoku Istu (sl.1). Za njezinu izradu upotrijebljen je raskošan grimizni *broché* damast iz treće četvrtine 17. stoljeća, strogo simetričnog dekora. Svile na misnicama je inače najlakše dokumentirati na njihovu leđnom dijelu, a takav je slučaj i s ovom misnicom, unatoč manjim otegotnim okolnostima. Imamo tri fragmenta damasta, koji su doduše prišiveni poštujući usmjerenje raporta (nijedan nije okrenut naopako ili horizontalno), središnji dio je uistinu u centralnom stupu, međutim lijevoj i desnoj sekciji su zamijenjene strane, a i nisu prišivene tako da je dekor u istoj ravnini. Jednostavnim računalnim razdvajanjem svih triju dijelova, te njihovim ponovnim spajanjem pazeći na izvorni razmještaj i poravnanje, odnosno slijed uzorka, dobivamo jasniji uvid u izvorni izgled damasta (sl. 2).

Sl. 1 Sl. 2

Potom imamo velum za kalež iz župne crkve Uznesenja Marijina u Veloj Ravi na otoku Ravi (sl. 3) skrojen od četiri nejednaka fragmenta *lancé* lampasa, koji se prema dekorativnim elementima i kompoziciji može datirati u razdoblje oko 1730. godine. Očito je riječ o strogo simetričnom, zrcalnom dekoru, u čijem je središnjem dijelu simetrična stabljika na kojoj se nižu cvjetovi i plodovi, koja je s lijeve i desne strane flankirana zavojitom stabljikom s raznobojnim cvjetovima. Budući da na velumu imamo samo jedan "pokrajnji" fragment, odnosno dio s motivom zavojite stabljike, i to onaj desni, lijevi dio je jednostavno stvoren računalnim zrcaljenjem desnog. Time su dobivena tri ključna fragmenta potrebna za vizualizaciju izvornog raporta tkanine, točnije rečeno - jednog njezina dijela: središnji i bočni dijelovi računalno su spojeni nakon odabira točaka spajanja (za točke spajanja odabrane su male bijele kružnice na oker tučku ružičastih cvjetova nazubljenih latica; sl. 4). Iako sam na navedenom primjeru jedan dio "slagalice" sama proizvela zrcaljenjem jednog od fragmenata, ne može se reći da je riječ o proizvoljnoj rekonstrukciji ili pukoj pretpostavci, budući da je očito da je dekor tkanine strogo simetričan te da je takav uzorak ujedno i jedini moguć.

SI. 3

Dosad je najveći izazov u pogledu računalne re-kompozicije bilo procesijsko sjenilo pronađeno u župnoj kući u Solinama na Dugom otoku (sl. 5). Ti se predmeti nazivaju i suncobranima, kolokvijalno umbrelinima, a smatram da je sjenilo najzahvalniji izraz, budući da nisu bili namijenjeni isključivo vanjskoj upotrebi, odnosno zaštiti od sunčane svjetlosti, već su se za vrijeme blagdana i drugih svečanosti koristili i unutar crkava. Opisuje ih sv. Karlo Boromejski u djelu Instructiones Fabricae et Supellectilis Ecclesiasticae iz 1577. godine, u glavi Dicta 76: spominje veća sjenila pravokutnog oblika, kakve običavamo nazivati baldahinima ili nebnicama, koja se u procesijama nose na četiri kutna držača (katkad izrađena od srebra). Za sjenila poput ovog iz Solina kaže da se upotrebljavaju u procesijama koje prolaze uskim prolazima ili putovima. Kada se rastvore, trebaju biti kružnog oblika, promjera oko 130 centimetara, te blago zašiljeni prema vrhu. Moraju imati viseći obrub od jednakog materijala kao što je onaj na glavnoj plohi sjenila, a na rubu obruba trebale bi visjeti rese. Sjenilo se postavlja na vrh nosača koji u središnjem dijelu ima međuspoj izvijen u S-formi – na taj je način sjenilo ponešto istaknuto prema naprijed, odnosno ne prekriva onoga tko sjenilo nosi hodajući iza svećenika, već upravo svećenika koji u procesiji nosi Presveto. Sjenila se nisu upotrebljavala samo kada su trebala natkriti Presveto, već su rastvarana i iznad crkvenih velikodostojnika ili prelata. Primjerice, sjenilo se moglo držati nad biskupom za najvažnijih svečanosti u gradu u kojem stoluje ili prilikom njegovih pastoralnih vizitacija po župama biskupije. Najčešće su bila prekrivena skupocjenim svilenim tkaninama.

U crkvama na području Zadarske nadbiskupije sačuvano je više primjeraka takvih sjenila. Tkanine upotrijebljene za njihovu izradu najčešće datiraju u 19. te početak 20. stoljeća (Silba, Veli Iž, Ist, Veli Rat, Molat itd.), dok su pronađena samo tri sjenila sa svilama iz 18. stoljeća: u samostanu Sv. Frane u Zadru, u župnoj crkvi Uznesenja sv. Marije u Salima na Dugom otoku te naposljetku ovo iz župe Sv. Jakova u Solinama na Dugom otoku. Posebno je

zanimljivo ono iz Sali, koje se do danas sačuvalo sa svim pripadajućim dijelovima, te u drvenoj kutiji izrađenoj po njegovoj mjeri, u kojoj je zacijelo bilo doneseno iz Venecije, gdje su ih naše priobalne župe ili bratovštine najčešće nabavljale. Za njegovu izradu upotrijebljen je broché damast iz prve polovice 18. stoljeća, manjeg raporta, koji se inače često zatječe na ruhu u crkvama na našoj obali, stoga je primjerak sjenila pri čijoj analizi nam računalna rekompozicija nije potrebna. Isto vrijedi i za sjenilo iz samostana Sv. Frane u Zadru, na kojem je sačuvana svila iz sredine 18. stoljeća koja se nerijetko susreće u stručnoj literaturi. Međutim, za izradu sjenila iz Solina, kojem inače nedostaje nosač, međuspoj u S-formi te završna dekoracija (najčešće je to manji drveni kalež iz kojeg izvire hostija), upotrijebljena je svila izrazito kompleksnog uzorka, s izuzetno velikim raportom i raskošnim, krupnim detaljima. Riječ je o broché satenu – točnije osmoveznom satenu broché a liage repris. Promjer rastvorenog sjenila iznosi oko 125 centimetara. Svila je izrezana na deset više-manje jednakih trokutastih segmenata, koji su dugi oko 61, a široki oko 37 centimetara. Sačuvani su i rubovi svile – lijevi je širok 1,4, a desni 1,3 centimetra. Završavaju sa šest krupnih svijetlih niti vezanih u taftu, dok je unutarnji dio ruba tkan u petoveznom satenu, na pruge, osnovom u više boja (ružičasta, oker, zelena). Svi su trokutasti segmenti fotografirani u totalu i potom obrezani da bi se dobio čisti trokut. Uslijedila je njihova računalna re-kompozicija, odnosno spajanje na način koji potpuno poštuje slijed uzorka (sl. 6a). Nakon završenog postupka, nakon što je svih deset segmenata spojeno na ispravan način (sl. 6b), motiv svile postao je jasniji, ali se ipak nije stekao potpun uvid u izvorni izgled, odnosno u cjelokupan dekor. Naime, spajanjem nije dobiven čitav raport, unatoč tome što su na sjenilu sačuvana oko dva metra svile! Dakle, može se zaključiti da je visina raporta iznosila više od dva metra najvjerojatnije oko 2,5 metara. Smatram da nedostaju najmanje dva trokutasta segmenta da bi se raport upotpunio u cijelosti. Svile tako raskošnih i razrađenih dekora tkale su se tijekom druge polovice 18. stoljeća, i to isključivo s namjenom ukrašavanja interijera. Mogle su se koristiti kao obloge zidova, kao zavjese ili zastori kojima bi se zakrivali kreveti. Tkanine bliskog dekora, ali manjeg raporta, koristile su se za tapeciranje namještaja. Najraskošnije među njima tkale su se u lyonskim manufakturama, a najpoznatiji crtač predložaka za takve tkanine bio je Phillipe de Lasalle (1723.-1804.). Svile nastale prema njegovim zamislima tražile su se, ali i kopirale diljem Europe. U tom je smislu poznata i ruska manufaktura Lazarev iz sela Fryanovo kod Moskve, u kojoj su se tkale doslovne kopije Lasalleovih svila, s namjenom opremanja salona i soba carske palače u Sankt Peterburgu.

Odakle potječe svila iz Solina? Iz Fryanova, kao i iz Lyona, svakako ne. Smatram da je nastala u Veneciji ili u okolici Venecije, vjerojatno tijekom posljednje četvrtine 18. stoljeća, pod snažnim utjecajem francuskih modela ili predložaka. Sklona sam je hipotetski vezati uz Pietra D'Avanza, poznatog venecijanskog crtača predložaka za svile, ujedno i autora poznatog rukopisa *Regole per la meccanica del telaio da seta* koji se danas čuva u venecijanskom muzeju Correr. Njegovu je rukopisu priloženo više *messincarti*, odnosno koloriranih predložaka za tekstile, koji u više detalja, odnosno motiva, pokazuju upadljive sličnosti sa svilom sa sjenila. Na D'Avanzovim predlošcima uočavaju se motivi velikih, rascvjetanih cvjetova, koji su bliski onima na našoj svili po obliku laticâ i čaške, usmjerenju (cvjetovi su često zaokrenuti tako da im vidimo čašku, dakle samo donji dio), a primjećuje se i isticanje nizova bodljika na njihovim stabljikama. Nadalje, dodatni zajednički motivi su i *rocaille* elementi (podsjećaju na raskošno rezbarene dijelove namještaja), koji se isprepliću s vegetabilnim i cvjetnim motivima, te ponekim elementima groteske (poput dva sučeljena

maskerona). Ujedno, i na svili iz Solina i na D'Avanzovim predlošcima javljaju se raznobojne svilene vrpce ovijene ili vezane oko stabljika ili rocaille elemenata. Motivi ptica (jarebica, golubica, patki i sl.) bili su omiljeni motivi Phillipea de Lasallea, koje je vrlo često koristio u svojim kompozicijama za tekstile. Kod Lasallea uočavamo i motive svilenih vrpci o kojima visi voće, krletke i sl., a ponekad i nabrane draperije – poput ove plave s resama na svili sa sjenila. Stoga svakako treba spomenuti Lasalleove radove kao vrlo vjerojatne uzore koji su zacijelo nadahnuli autora predloška za našu svilu. Treba spomenuti još neke podatke: Francuz Francois Fayetant 1754. godine zatražio je dopuštenje od dužda da u Veneciji osnuje Akademiju na kojoj bi se školovali mladi crtači predložaka za svile. Pietro D'Avanzo je dužda uspio odgovoriti od izdavanja dopuštenja Fayetantu, budući da je reagirao pismom u kojem je tvrdio da jedini on u Veneciji zaslužuje voditi takvu školu. Dopuštenje za pokretanje svoje Akademije uspio je dobiti 1763. godine. Dakle, očito je da je u drugoj polovici 18. stoljeća u Veneciji postojalo zanimanje za francuskim stilom ili ukusom u dekoriranju svila, ako je dužd bio sklon omogućiti pokretanje crtačke Akademije jednom Francuzu. Ako znamo da je crtač predložaka Fayetant boravio u Veneciji, nemamo razloga sumnjati da je Lasalleov stil bio dobro poznat među venecijanskim crtačima, te su ga zacijelo nastojali oponašati.

Sl. 6a Sl. 6b

Na ovom primjeru nastojala sam pokazati kako je katkad nemoguće donijeti konkretnije zaključke o tkanini bez pomoći računalno obrađene digitalne fotografije. Dakako, svila bi se mogla dokumentirati i ručnim iscrtavanjem dekora na prozirnim folijama, ali takav bi postupak zahtijevao mnogo više vremena, posebne materijale, ali i crtačke vještine. Da se tkanina na sjenilu analizirala isključivo vizualno, njezin bismo dekor uistinu teško mogli dokučiti, a kamoli predočiti u publikacijama ili na predavanjima. Bez jasne predodžbe o izgledu motiva, teško bismo spoznali da je riječ o svili namijenjenoj isključivo ukrašavanju interijera, vrlo vjerojatno inspiriranoj veličanstvenim proizvodima lyonske tekstilne industrije. Analiza sjenila iz Solina stoga bi mogla biti odličan primjer kako ovladavanje takvim malim računalnim *zahvatima* može biti od velike pomoći svakome tko se bavi dokumentiranjem povijesnih tekstila.